

KAKO SMO UPISALI DIJETE SA TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U REDOVNU OSNOVNU ŠKOLU

Rasim TOBUDIĆ

Bilo je to prije pet godina kad nam se obratila majka djevojčice s teškoćama u razvoju sa zahtjevom da upiše svoje dijete u pripremno odjeljenje koje smo tih dana pokušavali otvoriti. Tada smo počeli intenzivnije razmišljati o inkluziji.

Imali smo sreću da je baš tih dana naša škola bila uključena u međunarodni projekt koji se bavio inkluzivnim obrazovanjem a u organizaciji vlada Finske i BiH. Dvojica nastavnika sa zadovoljstvom su prihvatili sudjelovanje u navedenim, vrlo zahtjevnim seminarskim aktivnostima koje traju godinu dana. Jedna od njih bila je nastavnica koja je naredne godine očekivala raspored da vodi odjeljenje prvog razreda, upravo ono odjeljenje u koje ćemo kasnije upisati prvo dijete s teškoćama u razvoju u ovu redovnu osnovnu školu.

Tako smo, uz pomoć navedenih institucija i na naše zadovoljstvo, vrlo uspješno savladali prvu prepreku, a to je priprema nastavnika za inkluziju.

Došli smo do saznanja da je potrebno uraditi:

1. Pripreme školske zajednice za inkluziju:
 - a) priprema nastavnika,
 - b) priprema učenika,
 - c) priprema roditelja.

Pedagog je dobio zadatak da pripremi stručno izlaganje – radionicu za članove Nastavničkog vijeća škole na temu uključivanja učenika s teškoćama u razvoju u redovnu osnovnu školu.

Nastavnica razredne nastave aktivno je sudjelovala u seminarskim aktivnostima, a po završetku naredne godine izvršila je neophodne pripreme učenika i njihovih roditelja za inkluziju.

2. Proučiti oblike i načine organiziranja nastave za učenike s teškoćama u razvoju. Sve to s ciljem adekvatne organizacije i izbora programa.

3. Prilagoditi učionicu u kojoj će biti izvođena nastava za dijete s teškoćama u razvoju.

4. Osigurati podršku društvene zajednice, posebno kad je riječ o fleksibilnim procedurama upisa u redovnu osnovnu školu djece s teškoćama u razvoju.

5. Razraditi pitanje ocjenjivanja djece s teškoćama u razvoju i uključivanje defektologa za određene specijalnosti.

2.

U toku realizacije ovih aktivnosti saradivali smo sa kolegama. Kad smo došli do saznanja da ima još onih koji čine slične napore, odlučili smo publicirati naše aktivnosti, iz čega se vidi kako smo to mi uradili u nadi da će to pomoći i drugima da slično urade i da to kroz praksu zajedno dopunjujemo i unapređujemo.

Smatramo vrijednim ovaj rad upotpuniti našim iskustvima o osjećajima koja obuzimaju ljude koji prolaze kroz ovakve promjene. Naime, veoma je važno prepoznati da promjene imaju snažne efekte na ljudska osjećanja. Zato smo članovima Nastavničkog vijeća omogućili da imaju vrijeme i slobodu da prođu kroz različite faze emotivnog podešavanja na promjene.

To je jedan od razloga zašto te godine nismo upisali ovo dijete u pripremno odjeljenje. S druge strane, imali smo ogorčenu mamu ovog djeteta, koja se ljutila na našu odluku... Ovdje iznosimo i druge razloge zašto to nismo uradili prve godine.

U početku nam se činilo da neki od kolega odbijaju promjene. Odredili smo jasan cilj koji je bilo moguće postići kratkoročno i dugoročno, po fazama. Tokom godinu dana intenzivnih priprema imali smo odgovore na veći broj postavljenih zadataka.

Zašto smo za inkluziju ostavili ovako dugo vremena? Razlozi su sadržani u sljedećem:

- a) da bi smo omogućili osoblju da se prilagodi,
- b) da bi smo izvršili neophodne pripreme,
- c) da bi smo osigurali materijalne uvjete rada.

Morali smo imati viziju kako stvari mogu biti različite. Još uvijek je bilo onih koji su smatrali da valja raditi prema klasičnim metodama rada, a valjalo je to prevazilaziti.

Također smo bili svjesni da valja saradivati sa drugim, ali i da moramo znati da se ta vizija razlikuje od drugih. Zato smo bili svjesni i mogućnosti da ćemo biti u prilici da ponekad, ako zatreba, kažemo NE .

Analizirali smo snage koje su za promjene i snage koje su protiv promjena. Bilo je to vrijeme kad ova oblast još nije bila regulirana zakonom. Razgovarali smo sa kolegama, čitali smo sadržaje iz ove oblasti. Tako smo *osvijetlili* teritoriju koju smo željeli promijeniti. Pronašli smo kolege koji su bili raspoloženi za ovaj rad, angažirali iskusnije kolege i tako smo kombinirali snage. Saradivali smo. Nismo se takmičili. Ostale smo ohrabivali da pruže potporu tako što smo objašnjavali promjene. Uz to smo čuli i njihova gledišta.

3.

U stručnoj literaturi smo pronašli:

1. "U školama za likovnu umjetnost Adler je našao:

- 70 % učenika sa anomalijama vida,
- isto toliko sa govornim poremećajima u školama pozorišne umjetnosti (Vigotski, 1966., *Osnovi defektologije*).

2. Wanecek je proučavao likove slijepih u sagama i bajkama. Otkrio je:

- da se slijep čovjek prikazuje *s pobuđenim unutaršnjim vidom, a obdaren je duhovnim znanjima kakvo ostali ljudi ne prepoznaju*.

3. U kršćanstvu sljepilo ima duhovnu vrijednost, s mističnim značenjima. Kao, nadčulne, duševne sile... Njihova veza sa sljepilom je zagonetna, čudesna, neshvatljiva (Vigotski, 1966.)

4. U Islamu, kad je Muhammed, a.s., poučavao jednu grupu viđenijih ljudi, ušao je slijepac, kojeg je Muhammed pogledao i odmah okrenuo glavu. Tada biva opomenut:

On se namrštio i okrenuo zato što je slijepac njemu prišao. A šta ti znaš – možda on želi da se očisti, ili pouči, pa da mu pouka bude od koristi. Onoga koji je bogat, ti njega savjetuješ, a ti nisi kriv ako on neće da vjeruje; a onoga koji ti žureći prilazi i strah osjeća, ti se na njega ne osvrće. Ne čini tako! (Kuran, 80 : 1-11)

4.

Navedeni tekstovi su nas nadahnjivali, posebno pisca ovog teksta. To je bio povod da se s posebnim interesiranjem uključim u ovaj rad.

Naredne školske godine upisali smo ono dijete u prvi razred. Nakon provedenog postupka opservacije, koju je uradila nastavnica razredne nastave i pedagog, predložili smo sljedeće:

1. Učenicu uključiti u redovnu nastavu. To znači realizirati nastavni plan i program redovne osnovne škole, osim tjelesnog i zdravstvenog odgoja.

Učenica je preboljela cerebralnu paralizu i imala je poteškoće motorike. Uradili smo prilagođeni nastavni plan i program samo za ovaj predmet.

2. Odjeljenje prvog razreda u kome je ova djevojčica rasporedili smo u učionicu u prizemlju školske zgrade, kako bi ova učenica lakše dolazila do svog mjesta.

3. U blizini učionice (dogovoreno sa roditeljima), u klozetu za učenicu postavili smo WC-šolju sjedalicu i na taj način prevazišli probleme ove vrste.

Navedeni zahtjevi prihvaćeni su i provode se i 2006./07 šk.g., u kojoj ova učenica završava treći razred. Sada već razmišljamo o tome šta je još potrebno uraditi, koje pripreme izvršiti na prijelazu na predmetnu nastavu.

Od tada neprekidno istražujemo ovu oblast nastavnog rada. Tražimo odgovore na još brojna pitanja inkluzije u praksi.

Evo naših odgovora:

KAKO DANAS RAZMIŠLJAMO O UPISU UČENIKA SA TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U REDOVNU OSNOVNU ŠKOLU?

Obavezno školovanje učenika s teškoćama u razvoju kao pedagoško opredjeljenje postalo je sastavni dio cjelokupnog školskog sistema.

Stručne pretpostavke za ove aktivnosti ugrađene su i u zakonske odredbe cjelokupnog odgoja i obrazovanja u BiH.

Za učenike sa teškoćama u razvoju obavezno osnovnoškolsko obrazovanje uređeno je Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju u Tuzlanskom kantonu (*Sl. novine TK*, 22.4.2004.). Uz njegove opće odredbe, nalaze se i odredbe koje propisuju specifičnosti u pogledu školovanja učenika sa teškoćama u razvoju. Te su posebnosti naznačene u članovima: 5., 32., 46., 50., 105., 110.

5.

Na osnovu navedenih zakonskih odredbi, zahtjeva stručne literature, donosimo naša iskustva o načinu upisa djece s teškoćama u razvoju u redovnu osnovnu školu.

Odluku o upisu djece s teškoćama u razvoju donosi školska komisija sastavljena od nastavnika razredne nastave i pedagoga škole. (Čl. 46. citiranoga zakona).

U praksi o ovome pitanju mogu nastati i nastaju kontraverze i poteškoće. Naime, kad roditelj prilikom upisa ima rješenje o kategorizaciji djeteta, dalji postupak komisija obavlja u skladu s navedenim rješenjem i preporukama.

Nerijetko se događa da roditelj dođe sa djetetom na upis bez ikakve dokumentacije. Ima samo želju i zahtjev da se dijete s teškoćama u razvoju upiše u redovnu osnovnu školu.

Šta, u tom slučaju, čini ili treba da čini komisija za upis?

Komisija u tom slučaju upućuje roditelja da prikupi potrebnu zdravstvenu i socijalnu dokumentaciju, a zatim utvrđuje:

- a) psihofizičko stanje djeteta,
- b) razloge zbog kojih se eventualno odgađa upis u toj godini,
- c) pristupa prijedlogu utvrđivanja primjerenog oblika odgoja i obrazovanja djeteta.

Važno je za napomenuti da postupak prikupljanja dokumentacije može trajati sve do početka školske godine, tj. od aprila do septembra tekuće godine. Dovoljno vremena.

U postupku provođenja upisa potrebno je:

1. da roditelj pribavi mišljenje liječnika, psihologa i defektologa. Na osnovu njihovih mišljenja i preporuka, komisija, u skladu sa zakonom, upisuje dijete u osnovnu školu te daje prijedlog za postupak utvrđivanja oblika i načina obrazovanja djeteta.

2. Ukoliko je dijete u vrijeme upisa u školu na bolničkom liječenju ili rehabilitaciji u zdravstvenoj ustanovi, pa ne može pristupiti upisu, roditelj se obavještava da će upis biti obavljen nakon bolničkog liječenja.

3. Ukoliko komisija utvrdi da je potrebno odgoditi upis djeteta u toj godini, upozna je

s time roditelja i upućuje navedeni prijedlog Ministarstvu

Odgađanje početka obaveznog obrazovanja, komisija predlaže u sljedećim slučajevima:

6.

– Kad dijete boluje od zarazne bolesti ili je rekonvalescent poslije takve bolesti, ako postoji opasnost pogoršavanja njegovog zdravstvenog stanja zbog pohađanja nastave ili prijenosa bolesti na drugu djecu.

– Ako komisija procijeni da su socijalne okolnosti roditelja ili teškoće djeteta takve prirode da će biti potrebno školovanje u specijalnoj ustanovi ili izvan prebivališta, upućuje roditelja u nadležni centar za socijalni rad. Nakon upisa, tj. početkom školovanja djeteta, na prijedlog komisije, stručni organi škole pristupaju utvrđivanju oblika i načina obrazovanja djeteta.

Kako?

1. Škola provodi pedagošku opservaciju djeteta. Uvjeti za provođenje opservacije:

a) da škola ima pedagoga ili psihologa i osiguranu saradnju defektologa;

b) da ima prostor i opremu, specifična nastavna sredstva i pomagala, ovisno o vrsti teškoće djeteta.

c) da ima osiguran prijevoz i pratnju, ako to zahtijeva teškoća djeteta.

Pedagošku opservaciju provode: razredni starješina, pedagog ili psiholog.

Program opservacije obuhvata:

– praćenje uspješnosti djeteta u savladavanju programskih sadržaja,

– izbor specifičnih metoda i oblika rada sa djetetom,

– praćenje psihičkih i fizičkih osobina djeteta,

– emocionalne i socijalne osobnosti djeteta,

– saradnju roditelja, odnosno staratelja i nastavnika,

– vrijeme trajanja opservacije.

Prijedlog dokumentacionog lista opservacije:

1. ime i prezime djeteta, datum i mjesto rođenja,

2. adresa stalnog boravka i općina,

3. ime i prezime majke i oca,

4. ko se brine o djetetu i kod koga stanuje,

5. utvrđene specifične teškoće,

6. rehabilitacijski postupci u koje je dijete uključeno ili se predlaže,

7. koja specifična nastavna sredstva i pomagala moraju biti osigurana učniku,

8. koje stručne osobe je potrebno još uključiti,

9. u koji dio programa mora biti uključena porodica,

10. predviđeno vrijeme provođenja opservacije,

11. potpise stručnih osoba koje su provodile opservaciju.

Stručni organ škole, na osnovu liste opservacije, usvaja način i oblike školovanja djeteta:

– Učenik prati redovni nastavni plan i program – potpuna inkluzija,

– učenik se uključuje u redovni razred uz prilagođen nastavni plan i program,

– učenik se uključuje u individualizirane postupke i pomoć defektologa specijaliste:

a) model pomoćnog prostora,

b) putujući model,

c) konsultacijski model.

Prilagođeni program je program primjeren osnovnim karakteristikama teškoće djeteta, a u pravilu čini smanjivanje intenziteta i ekstenziteta pri izboru nastavnih sadržaja obogaćenih specijalnim metodama, sredstvima i pomagalima.

Prilagođeni program izrađuje razredni nastavnik u saradnji sa pedagogom ili defektologom.

Prilagođeni nastavni plan i program za učenike sa teškoćama u razvoju može biti za više nastavnih oblasti-predmeta ili samo iz jednog nastavnog predmeta.

U ovim slučajevima postoje poteškoće koje je moguće otkloniti. Naime, za učenika koji završi razred ili osnovnu školu po prilagođenom programu, sumativne ocjene se unose u matičnu knjigu i u svjedočanstvo. Ali, u navedenim dokumentima nema rubrike u koju bi se moglo upisati da je učenik određeni razred završio po prilagođenom programu. Tako se može dogoditi

da se učenik upiše u srednju školu, a da škola i ne zna za taj vrlo važan podatak.

– Individualizirani postupci:

Za učenike sa senzornim i motoričkim teškoćama (vid, sluh, tjelesna oštećenja, cerebralna paraliza), moguće je organizirati:

– Produženi stručni postupak, ovisno o stupnju oštećenja. –

– Produženi stručni postupak organizira se u izdvojenim grupama učenika, a ostvaruje ga defektolog specijalist. Broj učenika u produženom stručnom postupku ne bi trebalo biti veći od 10.

8.

U stručnoj literaturi predlažu se i sljedeći modeli:

– Model pomoćnog prostora.

To je prostor u koji se učenici premještaju iz učionice na određeno vrijeme u toku dana radi zadovoljenja njihovih specijalnih potreba.

Vremenski period koji dijete može provesti u tom prostoru određuje se prema stvarnim potrebama učenika. Ovaj model se koristi da bi učenicima potpomogli razni nastavnici, ali i kao mogućnost da defektolozi različitih specijalnosti rade jedan sa drugim u atmosferi timskog rada. U isto vrijeme, taj prostor je i ekonomičan radi činjenice da materijal i oprema i ostala podrška mogu biti locirani na jednom mjestu.

U ovom modelu dnevni poslovi su jasni. Učenik u određeno vrijeme napušta razred i prelazi u pomoćni prostor kod nastavnika defektologa koji realizira specifičan program. Prema konceptu redovne škole, ovo može biti cjelishodno rješenje za sve koji su uključeni u ovaj proces.

– Putujući model.

Može se primjenjivati kod učenika kojima treba minimalan kontakt sa stručnjakom specijalistom. To su učenici kojima su potrebne specijalne usluge, kao što je to logopedija ili vježbe pokretljivosti.

Putujući nastavnik-defektolog ide od škole do škole da bi radio sa djecom

Ovaj model uveliko pomaže nastavniku razredne nastave u inkluzivnim školama. Ovaj pristup je mnogo jeftiniji, ali samo određena djeca mogu izvući maksimum od njega.

– Konsultativni model.

Ovo je varijanta putujućeg modela. Nastavnik-defektolog dolazi u jednu ili više škola u određeno vrijeme i pomaže i učeniku i nastavniku. Dužnost mu može biti da uđe u učionicu i pruži direktnu pomoć učeniku ili nastavniku redovnog razreda. To je vrlo popularan model u inkluzivnim školama. Zahtijeva specifične vrste umijeća. Nastavnik-konsultant mora preuzeti i dio obaveza i odgovornosti za uspjeh. Mora biti uključen u što je više aspekata, uključujući odgovornost i angažiranje u planiranju i podršci. Ako je ta uloga ograničena na davanje savjeta, kritiku, informacije i slično, taj odnos će najvjerojatnije biti zategnut.

9.

Pedagoška opservacija djeteta:

Proces pedagoškog opserviranja djeteta uglavnom se ostvaruje u prvom razredu, ali se može provoditi i u ostalim razredima u kojima se taj učenik nalazi.

Zadaci stručnih osoba za opservaciju

– Zadaci nastavnika u provođenju opservacije:

1. Proučiti dokumentaciju o učeniku, o njegovim teškoćama i mogućnostima, upoznati ličnost učenika, posmatrati njegove reakcije, procjenjivanje sposobnosti u saradnji sa defektologom i pedagogom. Upoznati roditelje učenika sa programom i svrhom opservacije.

2. Posebno raditi sa roditeljima drugih učenika u odjeljenju. Njihove reakcije mogu biti vrlo različite u odnosu na učenika sa teškoćama. Mogu pomisliti da će njihova djeca dobijati manje nastavne građe, odnosno da će u školi manje učiti. Potrebna su objašnjenja roditeljima i prave informacije.

2. Pripremiti učenike u odjeljenju i ukazati na značaj prihvatanja učenika s teškoćama u razvoju. To je vrlo osjetljiv i odgovoran posao.

Nakon toga nastavnik:

a) utvrđuje programske sadržaje s obzirom na mogućnosti učenika;

b) U saradnji sa defektologom i stručnim saradnikom, odabire specifične didaktičko-metodičke postupke koji će učeniku omogućiti uspješno praćenje nastave.

- Tokom opservacije činiti napore:
- da nastavni proces ne bude frontalnog značaja, nego da u najvećoj mjeri bude zastupljen individualizirani pristup;
 - da surađuje sa drugim saradnicima u školi;
 - da priprema i izrađuje specifična nastavna sredstva i pomagala predložena od defektologa;
 - vodi pismene zabilješke o rezultatima opservacije;
- Zadaci defektologa u opservaciji djeteta:
- upoznati dijete i njegove roditelje,
 - proučava dokumentaciju o djetetu,
 - upoznaje roditelje s ciljem i programom opservacije, metodama i sredstvima rada,
 - tokom posmatranja daje Stručnu pomoć nastavniku i roditeljima,
 - sudjeluje na sastanku tima pedagoške opservacije.

10.

Ovisno o stepenu i vrsti teškoća u razvoju pojedinog djeteta, različiti su zadaci stručnjaka članova ekipe za opservaciju.

To mogu biti stručni saradnici u opservaciji:

- djeteta sa oštećenim vidom,
- djeteta sa oštećenim sluhom,
- djeteta sa intelektualno ispodprosječnim uspjehom,
- sa hronično bolesnom djecom,
- sa djetetom koje ima organski uvjetovane poremećaje,
- sa djetetom koje ima poremećaj u ponašanju.

Zadaci pedagoga u opservaciji djeteta:

- upoznaje dokumentaciju djeteta,
- roditeljima objašnjava cilj i program opservacije i upoznaje ih sa svim bitnim postupcima koji će se primjenjivati u osnovnoj školi,
- sudjeluje u izradi programa pedagoške opservacije,
- prati rad nastavnika, daje stručnu pomoć i vodi zabilješke,
- obavještava direktora i Stručno vijeće o problemima i rezultatima opservacije...
- sudjeluje u izradi izvještaja.

Zadaci koordinatora stručne ekipe za opservaciju.

To može biti defektolog ili pedagog. Imenuje ga stručni organ škole.

1. otvara dokumentacijski dosje za dijete,
2. brine se o kontinuiranom obavljanju zadataka svih članova ekipe,
3. vodi sastanke stručne ekipe,
4. brine o osiguranju specijalnih sredstava i pomagala,
5. vodi listu praćenja djeteta, brine o izradi kvalitetnog izvještaja,
6. zajedno sa drugim članovima, izrađuje prijedlog oblika odgoja i obrazovanja djeteta,
7. vodi kompletnu dokumentaciju opservacije.

Stručne osobe koje provode program opservacije djeteta, u roku od 2 do 3 mjeseca rade zajednički izvještaj i podnose Stručnom vijeću škole. U izvještaju iznose prijedlog (način) oblika odgoja i obrazovanja djeteta s teškoćama u razvoju.

11.

Izvještaj stručnom vijeću škole podnosi koordinator programa. Nakon usvajanja izvještaja, prijedlog se upućuje Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta, koje izdaje rješenje.

Učenik pohađa nastavu u skladu s navedenim programom. Razredni starješina prati njegovu napredovanje i, prema potrebi, Stručnom vijeću predlaže njegove izmjene.

Literatura:

1. Kur'an s prijevodom, preveo Besim Korkut, 1412. h.g.,
2. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju TK-a, *Sl. novine*, 2004.,
3. Okvirni NPP za 1. , 2. , i 3 razred, Upravno tijelo, Biblioteka federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, 2006.,
4. *Pedagoška enciklopedija*, redakcija: N. Potkonjak, P. Šimleša, ZZIU, N.Sad, 1989.,
5. *Inkluzija u školstvu BiH*, zbornik radova, TEPD i FF, Sarajevo, 2003.,
6. Ante Vukasović, *Pedagogija*, HKZ MI, Zagreb, 1994.,
7. Puževski V.: *Prema školi otvorenih vrata*, Pedagoško društvo, Križevci, Zagreb, 1987.,
8. Sekulić-Majurec, A.: *Djeca s teškoćama u razvoju u vrtiću*, ŠK, Zagreb, 1988.,